

less” och han uppträder aldrig på offentlig vetenskaplig plats berusad av de senaste teoretiska modenyeckerna.

Tryggve N.D. Mettinger
Professor emeritus, Lund

Beverly Roberts Gaventa, *Our Mother Saint Paul*. (Louisville – London: Westminster John Knox Press, 2007), 218 sid.

Idag är behovet av religiöst språk som inkluderar ”kvinnliga” bilder en central fråga i kyrklig och akademisk teologi. Beverly Roberts Gaventa lyfter i *Our Mother Saint Paul* fram ett mindre känt exempel: ”vår moder Paulus”. Den bibelsprängde vet kanske att Paulus skrev att han vårdar församlingen kärleksfullt som en mor och ger dem mjölk, men när hörde vi Paulus kallas ett bröst som ger Kyrkans barn mjölk (Gregorius av Nyssa), den största av våra mödrar (Anselm av Canterbury)?

Our Mother Saint Paul har elva kapitel, de flesta bearbetade artiklar publicerade 1986-2005, samlade i två delar: ”Maternal Imagery in the Letters of Paul”, ”Maternal Imagery in Its Cosmic and Apocalyptic Context”. Boken inleds med en kort introduktion. Första delen har ett inledningskapitel och fyra kapitel – ett per text - om modersbilder i 1 Thess 2:7, Gal 4:19, 1 Kor 3:1-3a, Rom 8:22. De tre första texterna beskriver Paulus apostlaupdrag och relation till församlingen som ”modrande”. Gal 4:19 beskriver också uppdraget och relationen med bilden ”födande”, en bild som används också i Rom 8:22, fast med skapelsen som subjekt. Inledningskapitlet ger också exempel på ”Paulus som mor” i fornkyrkliga och medeltida texter (se ovan). En tydlig utgångspunkt är att Gaventa vill synliggöra ett dåligt känt kvinnligt bildspråk i Bibeln.

Modersbilderna analyseras med metaforteorier. Betydelsemöjligheter tydliggörs genom att texterna sätts in i sitt kulturella och historiska sammanhang: de relateras till samtida texter och kulturellt betingade förståelser av kön. Dessutom ställs frågor ur feministiskt perspektiv: Är det ledarskapsideal modersbilderna uttrycker hierarkiskt eller jämlikt? Kapitel fem ställer frågan: Är Paulusteologi bara för grabbar?

Fjärde kapitlet, om Rom 8:22, förbereder del två, som vill visa hur apokalyptiskt tänkande präglar Paulus självförståelse, förståelse av den kristna gemenskapen och gudsbild. Paulus tal om sig själv som den som modrar och föder församlingarna - och den förståelse av ledarskap som då uttrycks - ingår i ett apokalyptiskt budskap om Guds slutliga ingripande. Den fasta apokalyptiska bilden ”födslovåndor” används i Gal 4:19, Rom 8:22. Alla texterna ingår i brev där apokalyptiskt språk och föreställningar är genomgående. Därför är modersbilderna relevanta också i del två, men tenderar där att träda i bakgrunden.

Till sist ges förkortningslista, register över antika källtexter, personregister samt noter med fylliga litteraturhänvisningar och kompletterande resonemang.

Gaventas viktigaste bidrag finns i kapiteln om modersbilder, kap 1- 4. Andra delen är mindre originell, den följer ofta vissa etablerade (ej oomtvistade) linjer i Paulusforskningen. Gaventa lyfter alltså fram ett försummat bildspråk som bidrar till förståelse av centrala temata i Paulus tänkande, särskilt Paulus apostlaupdrag och relation till församlingarna. Även feministisk forskning har i hög grad försummat modersbilderna och tidigare icke-feministisk forskning har fört samman de texter Gaventa behandlar med ställen där Paulus talar om sig själv som far, som utbytbara exempel på bilden ”förälder”.

Gaventa visar att detta inte håller, av främst två skäl. Det jag finner starkast är att könsförståelse och sociala strukturer i den kultur där texterna skrevs ger ”moder, moderskap” och ”fader, faderskap” olika innebörder. Hon argumenterar också för att bilderna används olika: modersbilden talar om apostelns pågående relation till sin församling, ”fader” om hur mottagarna kom till tro (1 Kor 4:15, Filem 10). Det förutsätter att Filem 10 inte tolkas som i Bibel 2000 utan som att Paulus bildligen avlade (inte födde) Onesimos. Det finns starka skäl för ”avlade”, men Bibel 2000 antyder en annan möjlighet. Dessutom förutsätts att faderns pågående fostran i 1 Thess 2:11-12 är ett undantag som förklaras av att kontexten (1Thess 2:5-7) talar om något pågående. Dessa båda förutsättningar kan diskuteras.

Då Gaventa gör tydliga val kan arbetet kritiserars av dem som gjort andra val, men *Our Mother Saint Paul* förblir ändå intressant som ett genomarbetat arbete av en etablerad Paulusforskare. Jag kan bara antyda en ytterligare punkt för diskussion. När jag med Gaventas hjälp ser ”mamma Paulus” i Nya testamentet och senare kristna texter påminns jag om att bruk av kvinnliga bilder inte ändrar patriarkala strukturer. Om förändringsarbete pågår kan ”Gud moder” och ”mamma Paulus” integreras i det, men en moderlig Gud eller apostel är i sig själva inte entydigt subversiva. Modersbilderna är möjligheter inom en viss könsordning, inte alternativ till den. Förståelsen av moderskap och modrande som förutsätts är nämligen kulturtypisk, de apokalyptiska förlösningsbilderna konventionella. Dessutom användes de av Anselm och Gregorius av Nyssa som – mig veterligt – inte stred för feministiska reformer. Av allt att döma har vi här ännu ett exempel på hur kön kan fungera som symboliskt språk för att tala om något annat än kön: ”manlighet” kan tillskrivas kvinnor (Tekla). ”moderlighet” tydligen män (som Paulus). Att beskriva en man i kvinnliga termer är vanligen nedsättande, men tydligen är bilden mer komplex än så.

Att Gaventa inte gör detta tydligt tror jag beror på att hon gör Paulusteologi och feministisk exegetik på gränsen mellan akademi och kyrka. Syftet är att bidra

till förståelse av bibliska texter i deras tillkomstkontext, men också att göra Bibeln möjlig för den som tror på både Kristus och jämställdhet. På liknande sätt vill hon visa att vi kan och bör använda apokalyptiska texter i teologiskt arbete även om vi har svårt för dem. Det är vi som ska lära oss, inte texterna som ska kritiseras eller ställas åt sidan. Själv ser jag flera problem med denna typ av exegetik, men också min uppfattning är ett icke självklart val.

Hanna Stenström
TD, Bromma

Encyclopedia of the Bible and Its Reception. Vol. 1. Aaron – Aniconism (Berlin - New York: Walter de Gruyter, 2009), 1224 sp.

Encyclopedia of the Bible and its Reception. Vol. 2. Anim – Atheism (Berlin - New York: Walter de Gruyter, 2009), 1208 sp.

EBR kommer att bli en mycket vanlig förkortning i alla slags undersökningar om Bibeln de närmaste årtiondena. EBR står för *Encyclopedia of the Bible and Its Reception*, ett omfattande bibellexikon på 30 volymer, sammanlagt ca 18.000 sidor. Utgivningen beräknas ta tio år. Förlaget, Walter de Gruyter, har tidigare gett ut *Theologische Realenzyklopädie* (TRE), i 36 band. Det tog 28 år. Varje volym kostar ca 2.500 kr. Lexikonet kommer också att finnas tillgängligt online.

Som titeln antyder har lexikonet ett dubbelt syfte: att förmedla vad vi idag vet om Bibelns tillkomst och utveckling i dess judiska och kristna form (kanon) och att dokumentera Bibelns receptionshistoria inom judendom och kristendom som den kommer fram i exegetisk litteratur; i teologiska och filosofiska skrifter av olika slag; i poesi och skönlitteratur, liturgi, musik, konst, dans och film. Där så finns skäl tas också islam och speciella nutida religiösa rörelser med.

EBR är ett unikt uppslagsverk. Det innehåller inte bara det vi brukar finna i ett vanligt bibellexikon utan också ett medvetet och konsekvent försök att redovisa de många spår som Bibeln lämnat efter sig inom ett flertal idémässiga och estetiska områden.

Det unika ligger i orden "and Its Reception". På denna punkt återspeglar EBR den allra senaste utvecklingen inom bibelforskningen. Inledningsvis noteras den allt större betydelse som amerikansk bibelforskning har fått. Samtidigt har inkluderingen av katolska forskare och av judiska forskare i USA och i Israel breddat och fördjupat analysen av bibeltexterna. Sociala och litterära dimensioner har fått en allt större plats i det exegetiska hantverket och vi har idag en mångfald av metoder att välja på. Läger vi till detta det nya intresset för Bibelns receptionshistoria får vi en mycket kraftig kunskapsexpansion inom det bibliska området med specialisering av forskningen som

följd. De exegetiska resultaten redovisas inom allt flera språk samtidigt som engelskan börjar få samma ställning som latinet i den tidigare forskarvärlden. Enligt inledningen blir det mesta av den exegetiska forskning tillgänglig för andra forskare först när den översätts till engelska eller tas med i referensarbeten på engelska. Allt detta visar på behovet av "a comprehensive English-language reference work with a broad, international scope" (s. x).

För att få fram ett sådant interdisciplinärt och internationellt uppslagsverk krävs samarbete av olika slag. Det finns en mansstark grupp på 37 personer, specialiserade på olika områden, som leder hela projektet, förstärkt med tolv konsulter. Nära 400 personer har skrivit i den första volymen, de allra flesta en eller några artiklar. Ansvarig för "visual arts", Diane Apostolos-Cappadona (Washington, USA) har dock bidragit med ca 20 artiklar, likaså den som är ansvarig för musik, Nils Holger Petersen (Köpenhamn, Danmark). En grupp på fyra personer, med Carsten Burfeind som ledare, ansvarar för redigeringsarbetet. Till de längre artiklarna finns alltså alltid flera författare. Fem personer har till exempel skrivit om ordet "amen" under rubrikerna Den hebriska Bibeln/Gamla testamentet (Nancy L. deClaisse-Walford, Atlanta), Judendom (Joseph Tabory, Jerusalem), Nya testamentet (Birger Olsson, Lund), Kristendom (Clemens Leonhard, Münster), Islam (Göran Larsson, Göteborg) och Musik (Andreas Bücker, Köpenhamn). Den nordiska dominansen här är inte på något sätt typiskt för lexikonet som helhet. Författarna får inte möjlighet att i förväg läsa varandras bidrag, vilket är en nackdel. Mycket kommer an på redigeringen. En del upprepningar i artikeln om ordet "amen" har denna bakgrund.

Den första volymen innehåller många spännande artiklar: Abel, Adam, Adoration, Adultery, Amen, Allegory, Amos, Angels. Den längsta av dem handlar om Abraham (ca 300 sp). Den har följande disposition (spaltlängd i cm markerar hur delarna förhåller sig till varandra i storlek):

- I. Hebrew Bible/Old Testament (159)
- II. New Testament (127)
- III. Judaism (408)
- IV. Christianity (176)
- V. Islam (141)
- VI. Ecumenical Discussion (22)
- VII. Other Religions (10)
- VIII. Literature (71)
- IX. Visual Arts (54)
- X. Music (31)
- XI. Film (6)

Avsnitten VI. och VII. är speciella för denna mycket långa artikel. Annars brukar de övriga rubrikerna återkomma för de centrala uppslagsorden. De två första delarna hör normalt till exegetiken och faller utanför receptionshistorien. De behöver inte kommenteras